

Liisa Seppänen

Jäännöksistä johtolangoiksi ja tutkimustuloksiksi

KUINKA ARKEOLOGINEN LÄHDEAINEISTO MUUTTAA KÄSITYKSIÄ TURUN KESKIAIKAISESTA KAUPUNGISTA?

Liisa Seppänen tarkastelee artikkelissaan Turun keskiaikaa, johon arkeologinen aineisto on tuonut lisätietoa ja samalla haastanut aiemat käsitykset keskiaikaisen kaupungin olemuksesta ja sen materiaalisesta kulttuurista. Lisäksi Seppänen pohtii uusien lähteiden avaamia tutkimusmahdollisuuksia.

Suomen keskiajan tutkijat ovat saaneet parinkymmenen viime vuoden aikana käyttöönsä suuren määrän uutta lähdeaineistoa. Se ei ole löytynyt kadonneista arkistoista, vaan kaivettu esiin maan alta ja sukeltettu meren syvyyksistä. Arkeologisia kaivauksia on suoritettu niin kaupungeissa kuin maaseudulla, kylissä ja kartoissa, kirkkoissa ja kirkkomaille lähes vuosittain eri puolilla Suomea. Kaupungeistamme kaivauksia on tehty eniten Turussa, mutta myös muissa keskiajalle ja uudelle ajalle ajoittuvissa kaupun-

geissa, joiden historian tutkimukselle uudet aineistot ovat olleet hyvät katalysaattori.¹

Suomen kaupunkiarkeologisten tutkimusten ja keskiajan kaupunkitutkimuksen keskiössä on ollut Turku. Sen erikoisasemaa selittää kaupun-

1. Keskiaikaa on tutkittu viime vuosina etenkin Naantalissa, Porvoossa, Raumalla ja Viipurissa. Ks. esim. Kari Uotila & Hannele Lehtonen & Carita Tulkki (toim.), *Vallis Gratiae 1443–1648 – Arkeologisia tutkimuksia Naantalissa – Arkeologiska undersökningar i Nådendal*. Kåkenhus-kirjat nro 1. Muuritutkimus ky, Aboa Vetus -museo/Matti Koivurinnan säätiö, Turku, SuVi -projekti, Arkeologia, Turun yliopisto 2003; Kari Uotila, Naantalin keskiaika arkeologin näkökulmasta. Teoksessa *Naantalin vanhankaupungin rakennuskanta. Varsinais-Suomen rakennuskulttuuri 10*. Naantalin kaupunki, Vallis Gratiae -yhdistys, Turun maakuntamuseo ja Varsinais-Suomen liitto 2006, 10–15; Päivi Hakanpää et al., Keskiaikaista Porvoota etsimässä. Teoksessa *Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja 2*. Museovirasto, rakennushistorian osasto 2008, 63–85. Raumalla arkeologisia tutkimuksia on tehty vuodesta 2006 joka vuosi vuoteen 2013 mennessä. Raumalla suoritetuista kaivauksista ks. esim. Katja Vuoristo, *Inventointiraportti Vanha Rauma. Kaupunkiarkeologinen täydennysinventointi 28.5.–8.6.2012* ja http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologiset_kenttapalvelut/kenttatyot_2013 (12.11.2013) Viipurin tutkimuksista ks. esim. Aleksandr Saksa, *Baugeschichte und kulturhistorische Stratigraphie des mittelalterlichen Wyborgs (nach Materialien der Ausgrabungen 1998–2008)*. Teoksessa *Andris Caune and Ieva Ose (toim.), The Hansa town Riga as mediator between east and west. Proceedings of an international scientific conference dedicated to 70 years of archaeological research in Riga held in Riga, Latvia, on 23–25 September 2008*. Institute of the history of Latvia publishers 2009, 152–162; Aleksandr Saksa et al., *New archaeological excavations in Viipuri. Results of field excavations of the 1998–2001 seasons and current research problems of urban history*. *Fennoscandia archaeologica* XIX 2002, 37–64.

gin pitkän ja merkittävän historian lisäksi myös se, että kaupunkia on tutkittu arkeologisesti jo 1800-luvun lopulta alkaen ja kaivauksissa on paljastunut runsaasti erilaisia rakenteita ja esine löytöjä. Kaivauksia, koetutkimuksia, arkeologisia valvontoja sekä rakennus- ja kunnallisteknisten töiden yhteydessä tehtyjä havaintoja maan alle kätkeytyneistä menneisyyden todisteista on tehty yli sadan vuoden aikana lähes sata kertaa. Tutkimuksista yli puolet on tehty viimeisten 30 vuoden aikana, jolloin havaintojen dokumentointi on ollut systemaattisempaa ja esille tulleen aineiston löytöyhteyksien kirjaaminen on ollut tarkempaa kuin ennen 1980-lukua.²

Turun arkeologisista kaivauksista päävas- tuussa on ollut Turun Museokeskus (entinen Turun maakuntamuseo). Kaupunkialueella kai- vauksia ovat tehneet myös Museovirasto, Muuri- tutkimus Ky sekä Aboa Vetus & Ars Nova -museo oman museonsa alueella. Kaivausten pinta- aloissa sekä eri puolilta kaupunkia esille saaduissa aineistoissa ollut sekä määrällisiä että säily- miseen liittyviä laadullisia eroja, mutta kokonai-

suudessaan esille saatu aineisto on avannut uu- sia näkökulmia ja tutkimusmahdollisuuksia koko kaupunkia koskevaan tutkimukseen.

Turun kaupungin perustaminen ja alueen varhaisimmat aktiviteetit

Vaikka kaupunkilaitoksen juuria onkin etsitty jo rautakautisilta ja varhaiskeskiaikaisilta asutus- ja kauppapaikoilta³, on Aurajoen varrelle raken- nettu Turku säilyttänyt asemansa Suomen van- himpana kaupunkina. Turun perustaminen ja kaupungin varhaisvaiheet ovat kiinnostaneet tutkijoita jo pitkään. Historioitsija J. W. Ruuthin esittämän tulkinnan mukaan Turku olisi perus- tettu 1200-luvun alkupuolella.⁴ Tulkinta sai kan- natusta etenkin 1900-luvun alkupuolen kansal- lisromanttisessa ilmapiirissä, ja saavutti lähes faktuaalisen aseman monissa historian esityk- sissä ja suomalaisten mielissä.⁵ Suomen histo- rian isäksi tituleerattu Henrik Gabriel Porthan oli esittänyt asiasta 1800-luvun puolella toisen tulkinnan, jonka mukaan Turun kaupunki olisi perustettu 1200-luvun lopulla. Se sai kannatusta

Helsingin arkeologisista tutkimuksista ks. esim. http://www.nba.fi/helsinginarkeologiaa/keskusta_kohteet.htm ja http://www.nba.fi/helsinginarkeologiaa/vk_kohteet.htm (12.11.2013). Oulun tutkimuksista on kerrottu mm. Titta Kallio-Sepän väitöskirjassa *Kosteutta, puuta ja vallankäyt- töä. Arkeologinen näkökulma Oulun kaupungin julkisen tilan kehittämiseen 1600-luvulta 1820-luvulle*. *Studia Archaeologica Septentrionalia* 6. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Societas Historica Finlandiae Septentrionalis, 2013. Tornion tutkimuksista ks. mm. Timo Ylimaunu, *Ait- takylästä kaupungiksi. Arkeologinen tutkimus Tornion kau- pungistumisesta 18. vuosisadan loppuun mennessä*. *Studia Archaeologica Septentrionalia* 4. Pohjois-Suomen Histo- riallinen Yhdistys, Societas Historica Finlandiae Septent- rionalis, 2007.

2. Turun kaivauksista ks. esim. Liisa Seppänen, *Rakenta- minen ja kaupunkitilan muutokset keskiajan Turussa. Eri- tyistarkastelussa Åbo Akademin päärakennuksen tontin arkeologinen aineisto*. Turun yliopisto, Historian, kulttuu- rin ja taiteen tutkimuksen laitos. Turun yliopiston sähköi- nen julkaisuarkisto 2012, 8–15, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5231-1> (12.11.2013).

3. Ks. esim. Unto Salo, *The early stages of the Finnish towns system. Fenno-Ugri et Slavi 1978. Helsingin yliopiston*

arkeologian laitos, moniste n:o 22 (1980), 134–140; Suomen kaupunkilaitoksen syntyjuuria ja varhaisvaiheita. *Histo- riallinen Arkisto* 78 (1982), 7–96; Kaupunkilaitoksen esi- vaiheita Suomessa. Historiallisen ajan arkeologia Suo- messa. Den historiska tidens arkeologi i Finland. *Turun maakuntamuseo, raportteja* 6 (1984) 8–25.

4. J. W. Ruuth, *Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet*. Första häftet. Bidrag till Åbo stads historia. Ut- gifna på föranstaltande av bestyrelsen för Åbo stads histo- riska museum, andra serien, IX, 1909, 1–5.

5. Ks. esim. Svante Dahlström, *Turun palo 1827. Tutki- muksia Turun kaupungin rakennushistoriasta vuoteen 1843. I*. Lisiä Turun kaupungin historiaan, toinen sarja, Turun kaupungin historiallisen museon johtokunta 1930, 159; *Åbo stadsplans historiska utveckling*. Särtryck ur Fin- lands Kommunaltekniska Förenings skrifter 1936. Hel- singfors: Finska Litteratursällskapet Tryckeri Ab 1937, 171; Juhani Rinne, *Turun tuomiokirkko keskiaikana I. Tuo- miokirkon rakennushistoria*. Turun tuomiokirkon isännis- tön julkaisema 1941, 80–81; Turun kaupungin perustami- sesta. *Turun historiallinen arkisto X*. Turun historiallinen yhdistys 1948, 26–44; *Turun tuomiokirkko keskiaikana III. Turun tuomiokirkko hiippakunnan hallinnon elimenä*. Tu- run tuomiokirkon isännistön julkaisema 1952, 179–180.

historian tutkijoiden keskuudessa jo 1940-luvulta lähtien ja nostettiin uudelleen esiin 1970-luvulla Jarl Gallénin ja C. J. Gardbergin ansiosta.⁶ Molemmat tulkinnot pohjautuivat paavi Gregorius IX:n vuonna 1229 Ruotsiin lähettämään kirjeeseen, missä hän ehdotti Suomen piispanistuinten siirtoa sopivampaan paikkaan.⁷ Asiapaperi on Suomen historian kannalta arvokas, mutta sen todistusvoima Turun kaupungin alkuperän ja iän selvittämiseksi on kuitenkin vähäinen, sillä kirjeessä ei mainita mistä ja minne piispanistuin olisi siirrettävä. Historioitsijoiden esittämät tulkinnot erosivat toisistaan siinä, tarkoitettiinko sopivammalla paikalla tässä vaiheessa Koroista vai Turkuja, jonne piispanistuin olisi Nousiaisista siirretty.⁸

Kysymys Turun kaupungin perustamisesta nousi uudelleen esiin 2000-luvun alussa, jolloin keskiajan arkeologi Markus Hiekkänen julkaisi teoriansa perustamisen ajankohdasta ja sen taustalla olleista tekijöistä sekä kaupungin ensimmäisen vaiheen laajuudesta. Ajankohdan suhteen hän yhtyi Porthanin sekä hänen kannattajiensa Gallénin ja Gardbergin tulkintaan ja oli samaa mieltä siitä, että kaupunki olisi perustettu 1280–1290-luvulla. Hiekkasen tulkinta erosi Gardbergin näkemyksestä kuitenkin oleellisesti siitä, että hänen mukaansa kaupunki on perustettu suunnitellusti aiemmin asuttamattomalle maaperälle Ruotsin kuninkaan, Turun hiippakunnan johdon ja dominikaanien yhteispäätöksellä. Sitä vastoin Gardbergin mukaan kaupungin siemenenä on ollut vanhempi, viimeistään 1200-luvun puolivälissä tuomiokirkon läheisyyteen muodostunut saksalainen kauppiaskolonia, jolle kirkon ympärille muodostunut varhaisin kaupunkialue olisi ollut luontainen topografinen jatkumo.

Saksalaisten kauppiaiden asettumisesta Turun alueelle tässä vaiheessa ei löydy mitään kirjallisia viitteitä, ja Gardberg perusti tulkintansa pääasiassa kolmeen arkeologiseen todisteeseen: 1950-luvun alun kaivauksissa löydettyyn hirsirakennuksen jäännökseen, vuonna 1851 löydet-

tyyn rahakätköön sekä tulkintaan siitä, että tuomiokirkon paikalla olisi ollut 1200-luvun puoliväliin ajoittuva puinen kirkko. Hirsirakennuksen jäännös on analysoitu dendrokronologisin menetelmin vuonna 1990, ja ajoitustulosten mukaan rakennukseen käytetyt puut on kaadettu vuosien 1294 ja 1324 välisenä aikana. Myös Tuomiokirkkosillan läheltä löytyneet rahat on ajoitettu uudelleen vuonna 1979 ja numismaatikko Pekka Sarvas on todennut rahojen ajoittuvan vasta 1300-luvun puoliväliin, kuningas Magnus Erikssonin aikaan. Tuomiokirkon rakennushistoriaan perehtyneiden Markus Hiekkasen ja Knut Draken mielestä tuomiokirkon kaivauksissa paljastunut kivilatomus ei ole riittävän luotettava todiste siitä, että nykyisen tuomiokirkon paikalla olisi ollut puinen kirkkorakennus ennen 1200-luvun loppua.⁹ Tämän perusteella arkeolo-

6. Henrici Gabrieli Porthan, *Opera selecta. H. G. Porthans skrifter, I urval, Första delen*. Finska litteratur-sällskapet 1859, 58–65; Jarl Gallén, När blev Åbo biskopssäte? *Historisk tidskrift för Finland*, årg 63 (1978), 314; C. J. Gardberg, Turun kaupungin historia 1100-luvun puolivälisestä vuoteen 1366. Teoksessa Ella Kivikoski & C. J. Gardberg, *Turun kaupungin historia kivikaudesta vuoteen 1366*. Turku 1971, 117–315 (149–152, 185–213); Åbo domkyrkas tidigaste byggnadsskeden. *Finskt museum 1978. 85 årgången* (1979), 312–324; Aulis Oja, *Keskiajan ja 1500-luvun Maaria. Maarian pitäjän historia I*. Tampere 1944, 373–374; Kauko Pirinen, *Suomen lähetsalueen kirkollinen järjestäminen*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 56. Helsinki 1956, 76–77.

7. REA 1 (*Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo Domkyrkas Svartbok. The Black Book of Åbo Cathedral. Facsimile version of the 1890 edition with a new introduction and translations of the original preface and the register of documents with brief introductions*) Kansallisarkisto–Riksarkivet–National Archives of Finland 1996.

8. Kaupungin perustamisesta ks. myös Aki Pihlman & Juhani Kostet, *Turku. Keskiajan kaupungit 3*. Turun maakuntamuseo 1986, 187–192.

9. Knut Drake, Der Meister Des Domchores zu Turku. Teoksessa E. Badstübner & U. Albrecht (toim.), *Backsteinarkitektur in Mitteleuropa. Neue Forschungen – Protokollband des Greifswalder Kolloquiums 1998*. Studien Zu Backsteinarkitektur, Band 3, 2001, 78–91; C. J. Gardberg, Den medeltida stadsplanen i Åbo. *Åbo Stads Historiska Museum Årsskrift* 32–33, 1968–1969, 27–36; 1100-luvun

ginen aineisto ei näyttäisi tukevan ajatusta, että tuomiokirkon läheisyydessä olisi sijainnut saksalaisten kauppiaskolonia 1200-luvun puolivälissä.

Markus Hiekkasen esitys Turun kaupungin perustamisesta sisältyi arkeologien ja muiden arkeologista aineistoa tutkimuksissaan käyttävien tutkijoiden laatimaan lahjakirjaan, joka annettiin Turun kaupungin päättäjille heidän valmistellessaan kaupungin 775-vuotispäivää.¹⁰ Kysymys kaupungin perustamisesta ja iästä koettiin siinä määrin kiinnostavaksi ja merkittäväksi, että Turun kaupunki päätti kustantaa asiaa selventävät arkeologiset kaivaukset. Vuosina 2005–2006 Tuomiokirkon ympärillä suoritetuissa kaivauksissa selvisi, että ensimmäinen asutus ja tonttien rajat ovat muodostuneet tuomiokirkon tuntumaan vasta 1300-luvun alussa. Kaivauksissa paljastui, että myös Turun vanhimpana katu- na pidetty tuomiokirkolta Suurtorille johtanut Kirkkokatu on tehty vasta 1200–1300-luvun taitteessa tai aivan 1300-luvun alussa. Tätä aiemmin tuomiokirkkoa ympäröivällä alueella oli harjoi-

tettu maanviljelyä, josta kertovia todisteita on saatu esille sittemmin myös muualta keskiaikaisen Kirkkokorttelin alueelta. Arkeologisen aineiston perusteella kaupunkia ei olisi kukaan siten perustettu tuomiokirkon tuntumaan, Unikankaan kunnan juurelle, vielä 1200-luvun puolella.¹¹

Arkeologisissa kaivauksissa on löytynyt kuitenkin Turun keskiaikaiselta kaupunkialueelta 1200-luvun lopulle ajoittuvia todisteita, joita ei voi liittää pelkästään alueen viljelyyn. Nämä todisteet ovat löytäneet keskiaikaisesta Luostarikorttelista, nykyisen Suurtorin ja Aboa Vetus -museon alueelta. Paikalta on löytynyt 1200-luvun jälkipuolelle ajoittuvia rakenteita, joiden perusteella on kuitenkin mahdotonta sanoa, liittyvätkö ne maaseutumaiseen rakentamiseen vai ensimmäiseen kaupunkimaiseen asutukseen. Kerrostumista löytynyt esineistö, keramiikka- ja lasinpalat, viittaavat siihen, että alueella on 1200-luvun jälkipuolella tapahtunut muutakin kuin maanviljelyä.¹² Vähäinen todistusaineisto

puolivälistä vuoteen 1366. Teoksessa Ella Kivikoski ja C. J. Gardberg, *Turun kaupungin historia. Kivikaudesta vuoteen 1366*. Turku, 171–172, 174, 204, 218; Markus Hiekkänen, *Die Gründung der Stadt Turku*. Teoksessa *Civitas et Castrum ad Maris Baltici. Baltijas arheologijas un verturas problemas dzelzs laikmeta un viduslaikos. Rakstu krajums – veltijums LZA istenajam loceklim prof. Dr. Habil. Hist. Andrim Caunem 65 gadu dzives jubileja*. Latvijas vesturas instituta apgads 2002, 157–177; Turun kaupungin perustaminen. Tulkintayritys uusien arkeologisten tutkimusten perusteella. Teoksessa Liisa Seppänen (toim.), *Kaupunkia pintaa syvemmältä – arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX. TS-Yhtymä ja Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland 2003a, 42–52.

10. Seppänen (toim.) 2003.

11. Mika Ainasoja et al., *Turku I, Tuomiokirkkontori (Varhainen Turku -hanke). Kaupunkiarkeologiset tutkimukset 2005–2006. Kaivausraportti 2007*. Turun Museokeskuksen arkisto, Turku 2007; Aki Pihlman et al., *Turku II, Pinella. Kaupunkiarkeologinen tutkimus 2010, Turun Museokeskuksen arkisto, Turku 2011*; Aki Pihlman, *Varhainen Turku – tutkimukset Turun tuomiokirkon vieressä*. Teoksessa Katri Motuste (toim.), *Elämää ja maalaiselinkeinoja keskiaikaisessa kaupungissa*. HIT – History in town. Turun maakuntamuseo 2007a, 6–17; *Varhainen Turku -tutki-*

mushanke. Uusia arkeologisia tulkintoja Turun kaupungin muodostumisesta. Teoksessa *HIT – History in Turku: tietoja, taitoja ja löytöjä. Näyttely Turun linnassa 15.6.–23.9.2007*. Turun maakuntamuseo, näyttelyesite 42, 2007b, 10–15; Turun kaupungin muodostuminen ja kaupunkiasutuksen laajeneminen 1300-luvulla. Teoksessa Marita Söderström (toim.), *Varhainen Turku*. Raportteja 22, Turun museokeskus 2010, 10–18; Liisa Seppänen, *Town in Transition. Outlining the Construction Activities in Medieval Turku*. Teoksessa Hanna-Maria Pellinen (toim.), *Maasta, kivistä ja hengestä. Earth, Stone and Spirit*. Markus Hiekkänen *Festschrift*. Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologia, Turun yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos, taidehistoria, Helsingin yliopisto, Suomen kirkkohistoriallinen seura, Suomen keskiajan arkeologinen seura 2009, 242–243; *Stadskulturens djuprotare rötter ligger vid Aura ås stränder. Finsk Tidskrift 10 / 2011* (2011), 481–483; 2012, 940–942.

12. Georg Haggren, *Medieval glass finds from Turku, especially from the Aboa Vetus excavations*. Teoksessa Rünno Vissak & Ain Mäesalu (toim.), *The Medieval Town in the Baltic: Hanseatic History and Archaeology*. Tartu City Museum 1999, 65–73; Aki Pihlman, *Kaupunki, maaseutu ja keskiaikaiset saviastiat*. Teoksessa Liisa Seppänen (toim.) *Kaupunkia pintaa syvemmältä – Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX. TS-Yhtymä ja Suomen keskiajan arkeologian seura – Säll-

antaa kuitenkin enemmän aihetta uusiin kysymyksiin kuin tarjoaa vastauksia: Olisiko mahdollista, että Aurajoen rannalle, tulevan Luostarikorttelin alueelle, olisi 1200-luvun jälkipuolella muodostunut jonkinlainen kaupallinen tai uskonnollinen tukikohta, kauppasema tai dominikaanikonventti?

Dominikaanijärjestön Suomeen tulo on yleisesti yhdistetty vuoteen 1249, mutta varsinaisen konventin perustamisen ajankohta ja paikka eivät ole vielä paljastuneet tutkijoille.¹³ Tavallisesti dominikaanit perustivat konventtinsa kaupunkiin, keskusalueelle tai ainakin sellaisten läheisyyteen. Usein konventti sijoitettiin kaupungin laidalle, tärkeän tien tai vesireitin varrelle. Lukuisat esimerkit osoittavat, että konventti on voitu rakentaa myös lähelle satamaa ja joissakin tapauksissa veljesjärjestö on voinut rakentaa jopa oman satamansa asemapaikkansa läheisyyteen.¹⁴

Turussa dominikaanit ovat voineet perustaa ensimmäisen asemapaikkansa joko Koroisiin, piispanistuimen yhteyteen, mistä he olisivat muuttaneet 1300-luvun kuluessa Kaskenmäkeen, jossa luostarin tiedetään keskiajalla sijainneen. On myös mahdollista, että ensimmäinen asemapaikka olisi rakennettu Kaskenmäkeen jo 1200-luvun puolivälissä. Kolmas vaihtoehto on, että heidän ensimmäinen asemapaikkansa olisi sijainnut aluksi hieman etäämmällä yläjuoksulla, lähempänä nykyistä Suurtoria, mistä he kaupungin tuhoutumisen, uudelleen rakentamisen ja kasvamisen myötä olisivat siirtyneet Kaskenmäen rinteeseen alle.¹⁵ Arkeologisen aineiston perusteella konventti on sijainnut Kaskenmäessä viimeistään 1300-luvun jälkipuolella.¹⁶

Kysymyksessä on voinut olla myös hallinnollinen tukikohta, joka olisi haluttu muodostaa erilleen vajaan kahden kilometrin päässä sijaitsevasta Koroisten piispankartanosta. Maantieteellinen ero – vaikka pienikin – olisi korostanut kuninkaallista kontrollijärjestelmää erillisenä kirkon ja piispan virallisesta ja symbolisesta hallintovallasta, jota Koroinen tähän aikaan edusti.

Nykyisten arkeologisten todisteiden perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että Turun kaupunki perustettiin 1300-luvun alussa. Ajankohdtaan viittaavat ensimmäiset tuomiokirkon ympärille tehdyt rakennukset, tonttien rajat sekä vanhimman kadun, tuomiokirkolta Suurtorille johtaneen Kirkkokadun ensimmäinen katupinta. Mitä Aurajoen rannalla 1200-luvun lopussa tapahtui, ketkä kaupungin perustivat ja miltä nykyisen Vanhan Suurtorin ja Kaskenmäen välisellä alueella tällöin näytti, ovat vielä kysymyksiä, joiden selvittäminen odottaa uusia arkeologisia kaivauksia ja ajoitettavaa todistusaineistoa.

skapet för medeltidsarkeologi i Finland 2003, 201–203; Aki Pihlman, Kaupunki, maaseutu ja keskiaikaiset saviasiat. Teoksessa Liisa Seppänen (toim.), *Kaupunkia pintaa syvemmältä – Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaologia Medii Aevi Finlandiae IX. TS-Yhtymä ja Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland 2003, 195–206; Minna Sartes & Hannele Lehtonen, Turku II/2/3, Rettigin tontti/nykyinen Aboa Vetus -museon alue. Kaupunkiarkeologinen kaivaus. 24.1.1994–3.4.1995. Museoviraston arkisto, Helsinki 2007; Kari Uotila & Marko Korhonen, *Turku, Aboa Vetus -museo. Arkeologiset kaivaukset v. 2010*. Muuritutkimus ky, Aboa Vetus -museo. Museoviraston arkisto, Helsinki. 2011.

13. Tapio Salminen, Dominikaanit Tallinnassa, Viipurissa ja Turussa/Dominicans in Tallinn, Viipuri, and Turku. Teoksessa Keijo Virtanen et al. (toim.), *Dominikaanit Suomessa ja Itämeren alueella keskiajalla/Dominicans in Finland and around the Baltic Sea during the Middle Ages*. Turun maakuntamuseo/Turku provincial museum, raportteja/report 18, 2003, 37–56.

14. Ks. esim. John Schofield & Alan Vince, *Medieval Towns. The Archaeology of British Towns in their European Setting*. Continuum, second edition, 2003 [1994], 201, 203.

15. Seppänen 2011, 479–480.

16. Markus Hiekkanen, De finska klostren under medeltiden. Arkeologiskt och byggnadshistoriskt perspektiv. *Hiikin* 20 (1993), 128; Turun Pyhän Olavin konventti ja sen rakennusmuistot. Teoksessa Keijo Virtanen et al. (toim.), *Dominikaanit Suomessa ja Itämeren alueella keskiajalla/Dominicans in Finland and around the Baltic Sea during the Middle Ages*. Turun maakuntamuseo/Turku provincial museum, raportteja/report 18, 2003b, 89. Hanna-Liisa Kolehmainen, *Turun Pyhän Olavin dominikaanikonventti. Asiakirja-aineisto ja arkeologiset lähteet*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Arkeologia. 2008.

Turun kaupungin laajentuminen

Arkeologisen aineiston, etenkin rakennusjään-
nösten ja katujen perusteella, on voitu tarkastel-
la myös kaupunkiasutuksen laajentumista ja sen
vaiheita, mistä säilyneiden kirjallisten lähteiden
perusteella on vaikea luoda kokonaisvaltaista
käsitystä. Turun keskiaikaista asemakaavaa on
pyrityt selvittämään jo 1900-luvun alusta lähtien
pääasiassa vanhempien kaupunkikarttojen, his-
toriallisten arkistolähteiden, taidehistoriallisten
menetelmien ja kaupunkia koskevan muotoana-
lyysin avulla.¹⁷

Vuonna 1969 C. J. Gardberg julkaisi klassisek-
si muodostuneen tulkintansa Turun keskiaikai-
sen asemakaavan kehityksestä.¹⁸ Tärkeimpänä
lähteenään hänellä oli Olof Gangiuksen vuonna
1634 valmistunut kaupunkimittaus, josta Gard-
berg kaavoitti keskiajan Turkua vähentävällä
menetelmällä ajassa taaksepäin. Vaikka maan
alle kätkeytyntä Turkua oli tässä vaiheessa kai-
vettu esille jo useassa kohteessa, arkeologinen
aineisto ei juuri Gardbergia palvellut, sillä esille
tulleet rakenteet olivat vailla ajoituksia eikä eri
kohdista löydettyjen todisteiden välille saatu
keskinäistä kronologiaa. Gardbergin tulkintaa
voidaan pitää kunnianhimoisena ja rohkeana,
kun tiedostetaan käytetyn lähdeaineiston todis-
tusvoima. Vaikka maanalaista Turkua on kartoit-
tettu erilaisin ajoitusmenetelmin, on Gardbergin
40 vuotta vanha tulkinta kaupungin asemakaa-
van kehityksestä saanut tutkijoiden keskuudessa
vankan jalansijan.¹⁹

Gardbergin näkemyksen mukaan Turun van-
hin asutus ja asemakaavoitettu alue olisi 1200-lu-
vun lopulla keskittynyt tuomiokirkon läheisyy-
teen, mistä se olisi laajentunut Suurtorin ympä-
ristöön ja sieltä Luostarikortteliin aina nykyisen
Aboa Vetus -museon alueelle novgorodilaisten
vuonna 1318 aiheuttaman tuhon jälkeen. Mätä-
järven korttelin länsiosaa olisi ryhdytty asutta-
maan 1300-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja
puolivälissä, mutta vasta 1400-luvulla ja 1500-lu-
vun alussa korttelia olisi asutettu laajemmassa
mittakaavassa. Myös joen toista puolta, Anin-

kaisten korttelia, olisi ryhdytty asuttamaan in-
tensiivisemmin vasta 1400-luvulla vaikka sinne
oli perustettu Pyhän Yrjänän hospitaali jo vuon-
na 1355 (kuva 1).²⁰

Gardbergin tulkinta Turun asemakaavan ke-
hityksestä sai haastajan vasta 2000-luvun alussa,
jolloin Markus Hiekkänen esitti oman tulkintan-
sa kaupungin varhaisimmasta asutuksesta ja sen
laajuudesta. Sen mukaan kaupunki olisi jo en-
simmäisessä rakennusvaiheessa, 1200-luvun lo-
pussa, ulottunut tuomiokirkon pohjoispuolelta
aina Rettiginrinteeseen asti. Hiekkänen perusti
tulkintansa Suurtorilta ja Luostarikorttelista löy-
dettyihin arkeologisiin todisteisiin, jotka viittasi-
vat siihen, että kyseinen alue olisi asutettu jo
1200-luvun loppupuolella (kuva 2).²¹

Hiekkasen tulkinnan jälkeen eri puolilla Tur-
kua tehdyissä kaivauksissa on saatu esille uusia,
ajoitettuja todisteita kaupungin vaiheista. Tuo-
miokirkon tuntumassa 2000-luvun puolivälissä
suoritetuissa kaivauksissa paljastui, että Unikan-
kareen ympäristö tuli kaupunkimaisen asutuk-
sen piiriin vasta 1300-luvun alussa. Arkeologisen
aineiston perusteella Turku kasvoi merkittävästi
1360-luvulla, jolloin kaupunki laajentui joka
suuntaan. Tässä vaiheessa asutus levittäytyi
myös joen toiselle puolelle Aninkaisten kortte-
liin (kuva 3).²²

Kirjallisten lähteiden perusteella tämänkal-
taista kaupungin laajentumista ei olisi voinut
jäljittää 1360-luvulle. Kasvu on ollut siinä määrin

17. Dahlström 1930, 7–15; Gardberg 1969; Rinne 1948, 44–53; 1952, 180–209; Ruuth 1909, 6–11; Niilo Valonen, Kaksi Juhani Rinteen karttaa Turun keskiaikaisesta topografiasta. *Turun kaupungin historiallinen museo, vuosijulkaisu 1956–1957* (1958), 113–116.

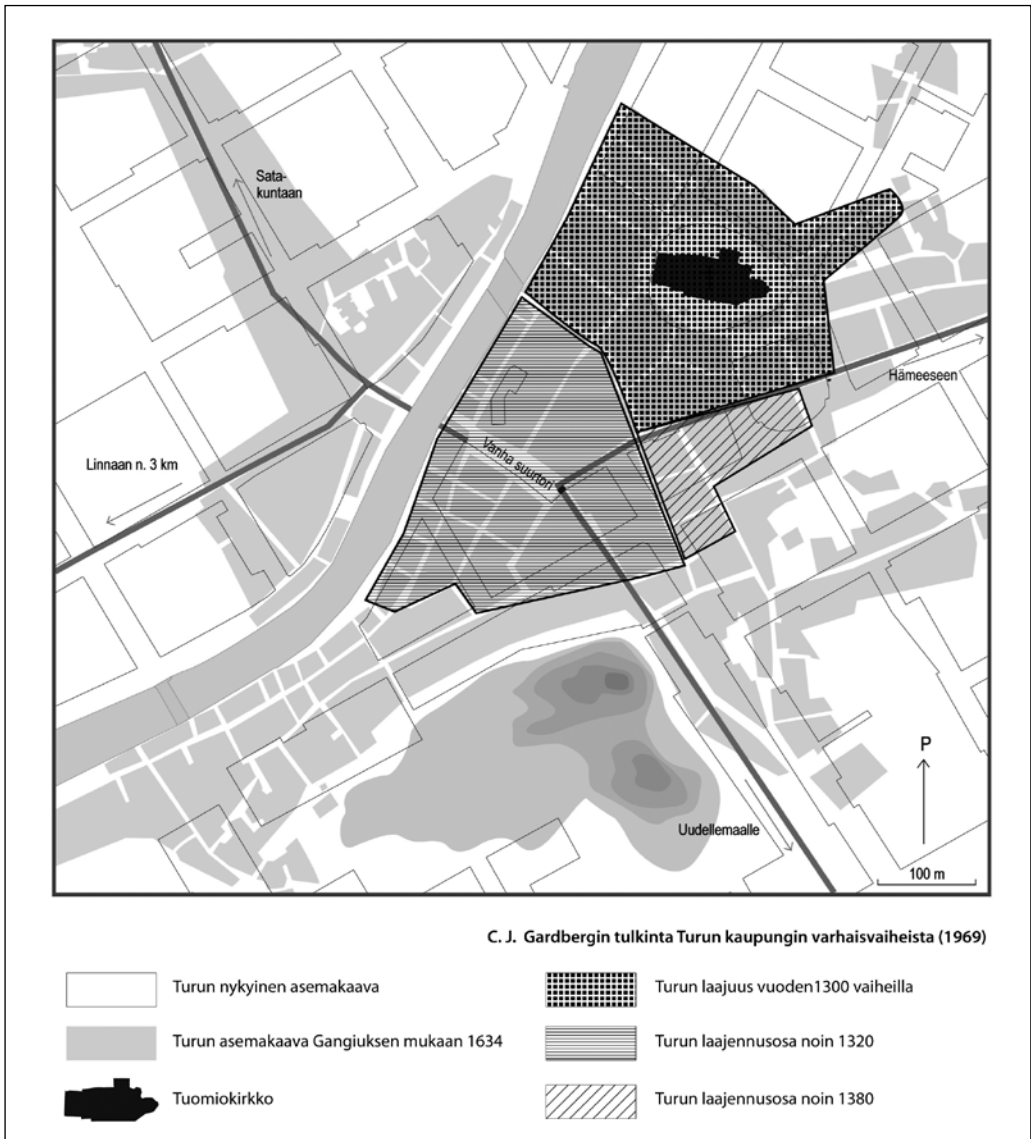
18. Gardberg 1969, 5–52.

19. Ks. esim. Juhani Kostet, Turun asemakaavallinen kehitys keskiajalta vuoden 1827 suurpaloon. Teoksessa Sanna Kupila ja Marita Söderström (toim.), *Turun katuja ja toreja. Nimistöhistoriaa keskiajalta nykypäivään*. Turun Museokeskus 2011.

20. Gardberg 1969.

21. Hiekkänen 2002, 157–177; 2003, 42–52.

22. Seppänen 2012, 944–947.

merkittävää, että sen taustalla on täytynyt olla muuttoliikkeen aiheuttama nopea väestön kasvu. Turku alkoi kasvaa 1300-luvun puolivälistä lähtien eli juuri siinä vaiheessa, kun monien muiden Euroopan ja Pohjoismaidenkin kaupunkien väkiluku väheni mustan surman takia, ja asukkaat alkoivat hakeutua tiheään asutetuista kaupungeista harvaan asutetulle maaseudulle. Esimerkiksi Ruotsissa on todettu, että kaupunkien asuttamisessa on tapahtunut tämänkaltaisen muutos heti 1300-luvun puolivälin jälkeen. Vuo-

sisadan loppupuolella, aina 1400-luvulle asti, rakentamisen on todettu yleisen taantumisen ja väestön vähenemisen takia olleen Ruotsin kaupungeissa vähäistä.²³ Turussa tilanne vaikuttaa

23. Ruotsissa vallinneesta tilanteesta 1360–1460-luvulla ks. esim. Anund et al., A Medieval Cauldron-Foundry – Craftsmanship and Craftsmen in Panthern, Uppsala. Teoksessa Lars Ersgård, Marie Holmström and Kristina Lamm (toim.), *Rescue and Research. Reflections of Society in Sweden 700–1700 A.D.* Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter No 2, 1992, 227; Jan-Erik

Markus Hiekkasen tulkinta Turun kaupungin varhaisvaiheesta (2002)

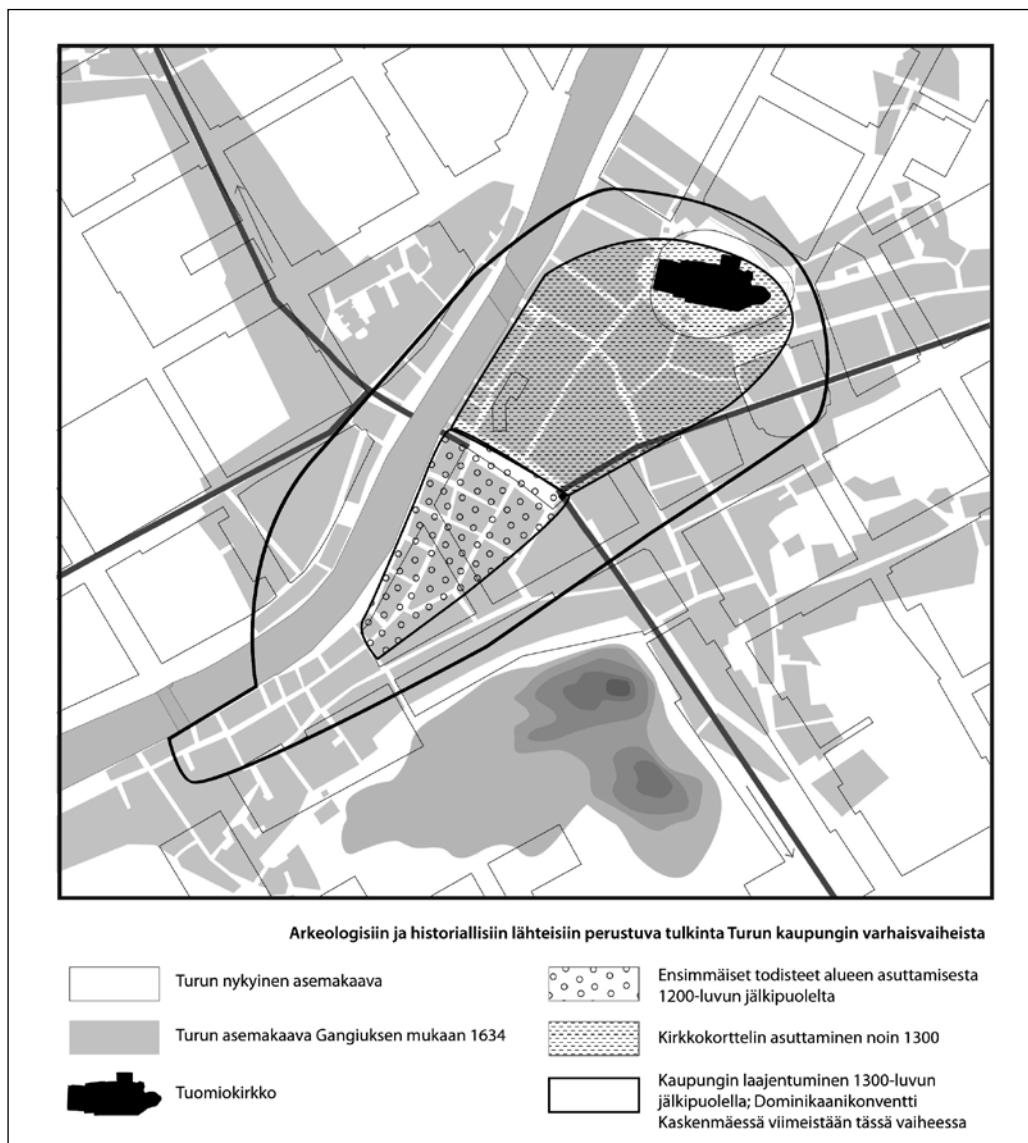
olleen arkeologisten jäännösten perusteella aivan päinvastainen, sillä kaupunkia rakennettiin huomattavasti juuri 1300-luvun loppupuolella. Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että musta surma ei olisi rantautunut Turkuun ainakaan suurta hävitystä aiheuttaen.

Ainakin osa Turkuun muuttaneista on tullut Saksasta, sillä tässä vaiheessa kaupungin tunnetuista porvareista ehdoton enemmistö on ollut saksalaisia. Korkeimmillaan saksalaisten prosentuaalinen osuus on ollut nimenomaan kunin-

gas Albrekt Mecklenburgilaisen aikana 1370–1380-luvulla, jolloin Turun kaupunkiasutus levittäytyi uusille alueille.²⁴ Saksalaisten

Augustsson, *Ekonomibyggnader på landsbygden under medeltiden. Jordbrukets byggnader. Bebyggelsehistorisk tidskrift, nr 29*, 1995, 10.

24. Mika Kallioinen, *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvarisyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. Bibliotheca historica 59. SKS 2000, 138–140. On tosin otettava huomioon, kuten Kallioinen (2000, 138)

maahanmuutto lienee vaikuttanut Turun kaupungin rakennustoimintaan ja kaupunkikuvan uudistuksiin, mutta nykyisen arkeologisen todistusaineiston perusteella vaikutus nimenomaan rakentamisessa on nähtävissä selvemmin vasta 1390-luvulta lähtien.²⁵

Kaupungin kasvuun ja rakentamisen aktiiviteettiin voidaan liittää pohdintoja myös kaupunkitilassa ja kaupunkikuvassa tapahtuneista muutoksista. Ainoastaan laajan, koko kaupun-

kia koskevan aineiston perusteella voidaan tarkastella esimerkiksi kaupunkiasutuksen laajuuteen ja intensiteettiin sekä asukkaiden toimeentuloon ja asemaan liittyviä kysymyksiä.

toteaa, että 1300-luvun tiedot porvareista ovat niin vähäisiä, että säätyä koskevat päätelmät ovat epävarmalla pohjalla.

25. Seppänen 2012, 943.

Kaupungin rakennuskannasta, tilasta ja toiminnoista

Mikäli pyrkisimme rekonstruoimaan Turun kaupungin keskiaikaista kaupunkikuvaa pelkästään säilyneiden kirjallisten lähteiden perusteella, joutuisimme tekemään asiaa koskevat päätelmät niukan aineiston perusteella. Säilyneissä dokumenteissa olevat maininnat paljastavat lähinnä tonttien tai rakennusten sijainnin suhteessa johonkin toiseen kohteeseen.²⁶ Erilaisia instituutioita koskevien viittausten pohjalta voidaan tehdä tulkintoja tiettyjen julkisten rakennusten, kuten hospitaalien ja kiltojen, olemassaolosta, mutta tarkempia tietoja rakennuksista tai niiden sijainnista lähteistä ei ole saatavissa. Joissakin asiakirjoissa kerrotaan, milloin ja mistä syystä kellarillinen kivitilo on vaihtanut omistajaa, mutta tarkempaa kuvausta rakennuksista tai asumiseen liittyvistä olosuhteista ne eivät sisällä.²⁷ Tavallisten kaupunkilaisten rakennuksista, arkielämästä ja elinkeinoista kirjalliset lähteet kertovat hyvin vähän. Kaupungin miljöötä on kuvattu muutamissa lähteissä, jotka koskevat kaupunkialueen ja sen ympäristön kauppoja ja lahjoituksia.²⁸ Näistä dokumenteista välittyy kuva jokseenkin maaseutumaisesta ympäristöstä peltoineen, kaalimaineen ja puutarhapalstoineen.

Kuitenkin keskiaikaiseen kaupunkiympäristöön ovat kuuluneet kadut, torit ja tiivis rakennuskanta. Kaduilla on ollut kaupungin muodostumisessa niin merkittävä rooli, että pää- ja sivukaduista koostuvan katuverkoston olemassaoloa on pidetty yhtenä keskiaikaisen kaupungin kriteerinä.²⁹ Katujen muodostuminen on ollut tiiviisti yhteydessä kaupungin syntyyn ja laajentumiseen, ja katujen rakentaminen sekä niiden rakenteissa ja linjauksissa tapahtuneet muutokset kertovat osaltaan kaupunkirakentamisen aktiiviteeteista eri aikoina.

Tietomme Turun keskiaikaisista kaduista ovat ennen 1990-luvun arkeologisia kaivauksia pohjautuneet pääasiassa kirjallisissa lähteissä mainittuihin katujen nimiin, joita keskiajalle

ajoituvista dokumenteista tunnetaan kaikkiaan kahdeksan: Hämeenkatu (1426 Tauastagathuna), Kirkkokatu (1443 Kyrkiogatunne), Luostarin Yläkatu (1467 Offuer gathun), Luostarin alakatu/jokikatu (1486 Clösthret nidhar gattun/aagathan),³⁰ Kauppiaskatu (1471 Köpsmansgata), Kinhäste/Kinhestegatan (1471), Jokikatu (1509 Aagathan) ja Karjakatu (1509 Faegathan).³¹ Vanhin tunnettu kadun nimi, Hämeenkatu, esiintyy kirjallisissa lähteissä reilut 120 vuotta sen jälkeen, kun Turun kaupunki katuineen – nykytietämyksen mukaan – perustettiin 1300-luvun alussa. Vuoden 2005 arkeologisissa kaivauksissa löydetty Kirkkokadun vanhin pinta³² edustanee kaupungin rakentamisen alkuvaihetta, joten arkeologisten ja historiallisten todisteiden väliin mahtuu tässäkin tapauksessa noin 140 vaiheikasta vuotta ja monta uusittua katupintaa. Lähteissä mainituista kaduista osa on paikallistettu vuoden 1634 karttaan nimiin liittyvien topografisten viitteiden perusteella, mutta arkeologisissa kaivauksissa on löydetty myös katuja, joiden sijainnista ja ulkonäöstä säilyneiden kirjoitusten ja karttojen perusteella ei olisi saatu mitään tietoa.³³

26. Pihlman & Kostet (toim.) 1986, 36–60.

27. Ks. esim. Juhani Kostet, Maantieteellinen ja historiallinen tausta. Teoksessa Aki Pihlman & Juhani Kostet (toim.), *Turku. Keskiajan kaupungit* 3. Turun maakuntamuseo 1986, 36–60; REA 698; Reinhold Hausen, *FMU (Finlands Medeltidsurkunder) V* (1481–1495). Finlands Stadsarkiv 1928, 4381.

28. Esim. REA 213, 359, 362, 420, 464, 547, 576, 604, 662, 663 ja *FMU III* 2170.

29. Kate Giles & Christopher Dyer, Introduction. Town and Country in the Middle Ages. Teoksessa Kate Giles & Christopher Dyer (toim.), *Town and Country in the Middle Ages*. Maney 2005, 3.

30. Luostarin jokikadun on katsottu olleen nuorempi nimitys Luostarin alakadulle. Ks. Erkki Kuujo, *Turun kaupungin historia 1366–1521*. Turku, 1981, 176.

31. Reinhold Hausen, *FMU (Finlands Medeltidsurkunder) IV*, Finlands Stadsarkiv 1924 (3470); *FMU V*, 4115; Kostet 2011, 43; REA 420, 515, 570, 698, 699 ja 714.

32. Ainasoja et al. 2007.

33. Seppänen 2012, 903–938.

Kirjallisten tietojen määrällinen vähäisyys ja sisällöllinen yksipuolisuus korostavatkin arkeologisen aineiston suurta roolia Turun keskiaikaisen kaupungin rakennuskantaa ja kaupunkikuvaan koskevassa selvityksessä. Arkeologisissa kaivauksissa on paljastunut rakennusten perustuksia, katuja, piharakenteita ja tonttien rajalinjoja, joiden perusteella voidaan tulkita keskiaikaisen kaupungin olemusta ja asuinoloja. Vaikka rakennuksista ovat yleensä säilyneet vain alimmat jäännökset, kellarit ja alimmat seinähirret, lattiarakenteet, tulisijojen pohjat ja perustukset, niiden perusteella voidaan tarkastella monia asumiseen, elämiseen ja kaupunkikuvaan liittyviä seikkoja. Turusta on kaivauksissa saatu esille kokonaisia rakennuksia, tonttien rajoja ja pihapiirejä, joiden perusteella voidaan muodostaa käsitys siitä, kuinka tiivistä rakentaminen on tietynä aikana ollut ja miten rakennukset ovat sijainneet suhteessa toisiinsa samassa pihapiirissä ja eri tonteilla. Rakennusjäännösten perusteella voidaan tarkastella rakennusten fyysisiä ominaisuuksia kuten rakentamisessa käytettyjä materiaaleja, rakennusten kokoa, niiden perustuksia, seiniä, lattiaita, tulisijoja, sisäänkäyntejä sekä valoaukkoja ja jopa rakennusten kattorakenteita. Aineistoanalyysien perusteella on voitu esimerkiksi selvittää, että Turussa ryhdyttiin käyttämään kiveä ja tiiltä myös profaaneihin rakennuksiin 1300-luvun lopulta lähtien.³⁴ Aineiston rakennustekninen tarkastelu on antanut viitteitä esimerkiksi siitä, että vähintään kaksikerroksiset puutalot ovat tulleet Turun kaupunkikuvaan mahdollisesti jo 1400-luvun alkupuolelta lähtien.³⁵

Keskiaikaa nuorempien kirjallisten tietojen perusteella Turun kaupunkipihoilla tiedetään olleen eri käyttötarkoitukseen rakennettuja erilisiä rakennuksia kuten saunoja, aittoja, työpajoja, karjasuojia, talleja, liitereitä ja muita erityyppisiä piharakennuksia. Rakennusten eriytymisen on katsottu alkaneen myöhäisrautakaudella ja liittyneen nimenomaan itäiseen, slaavilais-balttilaiseen rakennustraditioon.³⁶ Turun keskiai-

kaista rakentamista käsittelevässä väitöstutkimuksessani tarkastelin kaivauksissa löydettyjen rakennusten erilaisia käyttötarkoituksia sekä niihin liittyneitä toimintoja. Lisäksi pyrin määrittämään ajankohdat, jolloin eri käyttötarkoituksia varten tehdyt rakennukset olisivat ilmestyneet kaupunkikuvaan. Tarkastelussa kiinnitin huomiota rakennusten ja niihin liittyneiden rakenteiden lisäksi myös niiden yhteydestä löydettyihin esineisiin, maahan kerrostuneisiin kasvi- ja eläinjäännöksiin sekä poikkeaviin, erilaisista toiminnoista viestittäviin maan alkuainepitoisuuksiin. Tutkimuksessani pystyin jäljittämään Turun keskiajan kaupungista erilaisia asuinrakennuksia ja piharakennuksia kuten navetoita, talleja, saunoja, aittoja, pajoja ja verstaita, joiden ajoittaminen ja sijoittuminen kaupunkitopografiaan kertovat osaltaan, milloin ja missä tietynlaisia toimintoja on harjoitettu ja millaista elämää kaupungissa on vietetty.³⁷

Tulkitseminen ei ole kuitenkaan yksinkertaista, sillä rakennuksen käyttötarkoitus on voinut muuttua sen elinaikana. Toisaalta ahtaasti rakennetussa kaupungissa samaa rakennusta on voitu käyttää useampaankin tarkoitukseen. Esimerkiksi asuinrakennukset, aitat ja eläinsuojat ovat voineet toimia myös työpajoina, mikäli työ ei ole edellyttänyt omaa erillistä rakennusta. Tiettyä käyttötarkoitusta varten tehdyn rakennuksen erottaminen muista rakennuksista voi olla hankalaa, mikäli se ei rakenteellisesti tai sijainniltaan eroa selvästi muista rakennuksista tai sen yhteydestä ei löydy selvästi jonkin työn

34. Seppänen 2012, 948.

35. Seppänen 2012, 817–818.

36. Per H. Ramqvist, Building traditions in Northern and Northeastern Europe during the Iron Age. Teoksessa Birgitta Härdh & Božena Wyszomirska-Werbart (toim.), *Contacts across the Baltic Sea during the Later Iron Age (5th–12th) centuries*. Baltic Sea Conference, Lund October 25–27, 1991. Report series no 43. University of Lund, Institute of Archaeology 1992, 77, 82.

37. Seppänen 2012, 810–848.

tekemiseen, tavaroiden valmistukseen tai myyntiin liittyvää aineistoa.

Tarkasteluni perusteella vaikuttaa siltä, että keskiajan Turussa erilaiset toiminnot olivat josakin määrin eriytyneet eri rakennuksiin. Toisaalta ajatus siitä, että keskiajalla kutakin tarkoitusta varten olisi tehty eri rakennus, joudutaan ainakin jossakin määrin kyseenalaistamaan. Vaikka rakennuksella olikin jokin ensisijainen käyttötarkoitus, voitiin sitä tarpeen tullen käyttää myös muihin tarkoituksiin. Joissakin tapauksissa eri käyttötarkoitukset voitiin sijoittaa jo lähtökohtaisesti saman katon alle, mikä on vaikuttanut rakennuksen tekoon suunnitteluvaiheesta alkaen. Yleistäen voidaan ajatella, että monipuolinen käyttö olisi yhdistettävissä parhaiten suurikokoisiin rakennuksiin ja toimintojen eriytyminen pieniin rakennuksiin. Rakennusten eriytyminen eri käyttötarkoituksiin voi myös heijastaa sitä, missä määrin ihmiset ja taloudet olivat erikoistuneet eri toimintoihin kyseisenä aikana: mitä suurempi ammatillinen erikoistuminen yhteiskunnassa vallitsi, sitä eriytyneempiä eri rakennukset olivat käyttötarkoitukseltaan. Tämän seikan tarkastelu tarjoaisi mahdollisuuden historian ja arkeologian tutkimuksen yhdistämiseen, mikäli käytävissä olisi laajaa aineistoa ja vertailukelpoista materiaalia myös muualta.

Innovaatioiden omaksumisesta ja uusista ideologioista

Rakennusjäännösten ja rakennuksiin liittyvän löytöaineiston perusteella on voitu pohtia myös erilaisten rakennusteknisten innovaatioiden omaksumista. Arkeologisen aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että ainakin joidenkin innovaatioiden tulo ja omaksuminen on maassamme tapahtunut aiemmin kuin mihin muu todistusaineisto näyttäisi viittaavan.³⁸ Esimerkkinä mainitakoon kaakeliuunit, jotka näyttävät ilmestyvän turkulaisiin koteihin viimeistään 1400-luvun alkupuolella. Tämä on runsaat sata vuotta aikaisemmin kuin mitä kirjallisen lähdeaineiston pe-

rusteella on ajateltu. Kaakeliuuneihin liittyvät todisteet eivät välttämättä tue myöskään sitä ajatusta, että kaakeliuuneja olisi rakennettu ensimmäisenä Turun linnaan. On aivan mahdollista, että ensimmäinen kaakeliuuni olisi komistanut varakkaanpuoleisen kaupunkilaisporvarin kotia keskeisellä kaupunkialueella.³⁹

Kaakeliuunin käyttöönotto ei ole merkinnyt pelkästään yksittäistä innovaatiota ja teknistä uudistusta, vaan se on liittynyt läheisesti muidenkin savupiipullisten uunien käyttöönottoon ja aikakauden asumismukavuuden uusiin vaatimuksiin. Niihin kuuluivat useampi huoneiset asuintilat, savuton sisäilma, huoneiden puhtaus ja valoisuus sekä sisustamisen uudenlaiset esteettiset arvot. Uudistuksen taustalla ovat olleet käytännölliset seikat, kuten keskiaikaisissa kaupungeissa tärkeä paloturvallisuus sekä pyrkimys polttopuun säännöstelyyn. Savupiipullisten uunien myötä lämmitykseen kulunut työ- ja puumäärä väheni siinä määrin, että se johti osaltaan talon lämmitettävien huoneiden määrän lisääntymiseen ja asuinolojen huomattavaan parantumiseen. Siirtyminen sisäänlämpiävistä savutuovista savupiippujen myötä savuttomiin sisätiloihin sai aikaan sen, että savuaukkoina toimineita valoaukkojen luokkuja ryhdyttiin korvaamaan kalvoilla ja ikkunalaseilla. Savuttomuus ja valo lisäsivät panostusta sisätilan sisustukseen. Uloslämpiävien uunien katsottiin myös edistäneen väestön siveyttä ja kunniallista elämäntapaa, mitä on pidetty yhtenä syynä siihen, että

38. Seppänen 2012, 622–938.

39. Ks. esim. Christina Bäcksbacka, Linnojen ja kartanoiden kiinteä sisustus. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.), *Ars, Suomen taide*, 2. Otava 1988, 248; Oscar Nikula, *Turun kaupungin historia 1521–1600*. Ensimmäinen nide. Turku 1987, 380; Kirsi Majantie, *Muotia, mukavuutta ja mielipiteitä. Kaakeliuuni yhteiskunnallisten muutosten ilmentäjänä keskiajan ja uuden ajan alun Suomessa*. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XVII*, Suomen keskiajan arkeologian seura–Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland 2010, 166, 170; Seppänen 2012, 742–751.

uudistusta pyrittiin edistämään erilaisilla suosituksilla ja esimerkeillä.⁴⁰

Uudelta ajalta säilyneet kirjalliset todisteet savujohdottomien uunien esiintymisestä ovat mahdollisesti luoneet sen käsityksen, että Turun keskiaikaista kaupunkikuvaa olisivat leimanneet matalat savutuvat ja savujohdollisten uunien käyttöönotto olisi tapahtunut vähitellen vasta uuden ajan alusta lähtien. Esimerkiksi vuodelta 1638 säilyneen tiedon mukaan Turussa on ollut 434 savutupaa. Kaupunkitalojen kokonaislukumäärästä ei ole kuitenkaan tietoa, mutta henkikirjojen mukaan edellisenä vuonna kaupungissa on ollut 939 taloutta. Talojen määrä suhteessa talouksiin on voinut olla kuitenkin pienempi, sillä yhdessä talossa on saattanut asua useampi talous. Savutupien määrä suhteessa ilmoitettuihin talouksiin viittaisi siihen, että vielä tässä vaiheessa yli puolet rakennuksista on ollut sisänlämpiviä.⁴¹ Aiheesta on esitetty kuitenkin myös arvioita, joiden mukaan valtaosa rakennuksista olisi ollut tässä vaiheessa uloslämpiviä.⁴² Savutupien esiintymistä 1600-luvun alun kaupungissa ei silti voi pitää todisteena siitä, ettei savujohdollisia tulisijoja ja lämmitysjärjestelmiä olisi otettu käyttöön jo 1400-luvun aikana. Onhan muissakin rakentamiseen liittyvissä seikoissa ollut havaittavissa, että kehitys ei ole kaikissa suhteissa ollut suoraviivaista, vaan sitä on tarkasteltava ennen kaikkea aikakauden sisällä, sen yleiset olosuhteet huomioon ottaen. Turussa savujohdollisten ja uloslämmitteisten uunien käyttöönoton ajankohtaa voidaan haarukoida esimerkiksi kaakeleiden ja ikkunanlasin palojen avulla, jotka viittaisivat siihen, että kaupunkialueella on ollut joitakin savuttomia uuneja ja rakennuksia jo 1400-luvun jälkipuoliskolla.

Rakentamiseen liittyvän aineistoanalyysin avulla voidaan pohtia myös traditioiden pysyvyyttä sekä kulttuuristen kontaktien määrää ja laatua. Aineistoanalyysin perusteella olen havainnut, että kaupunkia kohdanneet hävitykset ja niitä seurannut jälleenrakentaminen ovat usein toimineet uusien tapojen ja tekniikoiden

käyttöönoton katalysaattoreina. Muutokset heijastavat muutakin kuin vain uutuusien omaksumista ja teknistä kehitystä. Rakennuksiin sisältyy monenlaista toimintaa ja ne heijastavat asukkaidensa varallisuutta, arvoja ja ideologioita. Rakennusten ja aineellisen kulttuurin perusteella voidaan tarkastella myös kaupunkiyhteisön sosioekonomista rakennetta ja kaupungin sosiotopografista tilaa sekä asukkaiden välisiä kulttuurisia ja ideologisia eroavaisuuksia, vaikka yksittäisiin kaupunkilaisiin aineiston perusteella ei päästäkään käsiksi.

Kaupunkilaisten siisteydestä ja kaupungin hygieniatasosta

Kaupunkilaisten tapoja, tottumuksia ja asenteita voidaan tarkastella esimerkiksi jäteaineiston esiintymisen, määrän, sijainnin ja koostumuksen avulla. Yleisen ja pitkään vallinneen käsityksen mukaan keskiaikaisessa kaupungissa siisteyteen ja yleisten tilojen puhtaanapitoon olisi kiinnitetty vähän huomiota. Tämä ajatus on pohjautunut muun muassa siihen, että Ruotsin kaupunkilakien määräyksiä on tulkittu siten, että ne

40. Seppänen 2012, 723–724. Esim. vuonna 1644 kuningatar Kristiina määräsi Viipurin hiippakunnan papiston näyttämään mallia hiippakunnan asukkaille muuttamalla omat uuninsa uloslämpiviä, ja vuonna 1784 Uuden maan läänin maaherra de Bruce kielsi tyystin savutupien rakentamisen perintö- ja kruununtiloille. Timo Mattila, Räppänästä Ryöriin. Lämmitystekninen vallankumous Suomen maaseudulla 1800-luvulla. *Tekniikan Waiheita* 2/2001, 24.

41. Esim. vuonna 1609 on Turussa ilmoitettu olleen 285 taloa ja 481 taloutta. Vuodelta 1623 säilyneen tiedon mukaan Turussa on ollut 745 taloa. Raimo Ranta, *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Ensimmäinen nide. Turku 1975, 81, 96.

42. Optimistisemmän arvion savujohtoisten tulisijojen määrästä on esittänyt Teppo Korhonen, jonka mukaan vuonna 1638 yli puolet taloista olisi ollut uloslämpiviä. Hänen kanssaan samoilla linjoilla on Oscar Nikula (1987, 113), jonka mukaan Turussa on ollut 1600-luvulla ”joitakin savupirttejä”. Teppo Korhonen, Kansankulttuurin juuret. Teoksessa Eero Laaksonen & Erkki Pärssinen (toim.), *Suomen historia 2. Keskiaika, uuden ajan alku*. Weilin & Göös 1985, 353.

ovat olleet yrityksiä puuttua siivottomaan keskiaikaiseen kaupunkikuvaan.⁴³ Lisäksi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella muodostui käsitys, jonka mukaan vasta tällöin olisi ymmärretty puhtauden ja hygienian merkitys terveydelle.⁴⁴

Arkeologisissa kaivauksissa eri puolilta Eurooppaa on löytynyt kuitenkin todisteita siitä, että jo keskiajalla ihmiset ovat olleet tietoisia ympäristöön vaikuttaneiden toimintojensa seurauksista, ja jätehuoltoon liittyviä ongelmia on pyritty ratkaisemaan eri tavoilla.⁴⁵ Suunnitelmallisen jätehuollon alku on ainakin Pohjoismaissa ja Itämeren piirissä ajoitettavissa nimenomaan keskiajalle, sillä esimerkiksi viikinkiaikaan ajoituvasta ja laajalti tutkitusta Birkasta ei ole löydetty todisteita systemaattisesta jätehuollosta, vaan siellä jätteet on levitetty vielä kaduille ja pihoihin.⁴⁶ Säilyneiden kaupunkilakien perusteella jätehuollon organisoiminen ajoittuu 1200-luvun lopulle ja 1300-luvulle.⁴⁷ Arkeologisten todisteiden perusteella jätehuollon alkuvaiheet voidaan jäljittää Skandinaviassa 1200-luvulle.⁴⁸

Myös Turun arkeologisissa kaivauksissa on löytynyt kaivoja, viemärikouruja, jätessäiliöitä ja käymälöitä, jotka kertovat systemaattisesta vesija jätehuollosta sekä pyrkimyksistä puhtaan veden saannin ja kaupungin hygienian edistämiseen.⁴⁹ Parempaa hygieniantasoa ja kaupunkikuvan siisteyttä on tavoiteltu myös katujen ja pihojen päällystämällä sekä niiden siivouksella, mistä on todisteita jo 1300-luvulta lähtien. Näistä toimenpiteistä ei Turun osalta ole säilynyt mitään mainintoja keskiajan kirjallisissa lähteissä.⁵⁰ Varhaisimmat kirjalliset tiedot ”kadunkiekkien palkkaamisesta” Turussa ovat vasta 1500-luvun lopulta.⁵¹

Lain mukaan ruotsalaisten kaupunkien katujen puhtaanapitoon ja päällystämiseen olisi pitänyt kiinnittää huomiota 1300-luvun puolivälistä lähtien, sillä tällöin annettussa Magnus Erikssonin kaupunkilain rakennuskaareissa määrätään sakkoja henkilöille, jotka eivät ole puhdistaneet katujaan voudin ja raatimiesten esittämiin päivämääriin mennessä. Sakkoihin tuomittiin myös

43. Göran Tagesson, ”Bodde dom därnere?” Om kultur- och avfallshandling i stormaktstidens Norrköping. Teoksessa Gunhild Eriksdotter, Stefan Larsson & Viveka Löndahl (toim.), *Att tolka stratigrafi: det tredje nordiska stratigrafimötet, Åland 1999*. Ålands högskola 2000, 169.

44. Lena Beronius Jörpeland & Mathias Bäck, Kroppskultur – föreställningar om synen på renlighet utifrån medeltida latrinmaterial. Teoksessa Anders Andrén, Lars Ersgård & Jes Wienberg (toim.) *Från Stad till Land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*. Almqvist & Wiksell International 2001, 323, 333; Birgitta Broberg & Margareta Hasselmo, Urbana nödvändigheter – kommunala angelägenheter? Avloppssystem och sophandling i den medeltida staden. Teoksessa Anders Andrén, Lars Ersgård & Jes Wienberg (toim.) 2001, 268.

45. Manfred Gläser (toim.), *Die Infrastruktur. Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum IV*. Verlag Schmidt-Römhild 2004.

46. Beronius Jörpeland & Bäck 2001, 328, 334.

47. Tanskassa ja nykyisen Skånen alueella 1100-luvun lopulla voimaan tulleessa laissa (ruots. *Birkerätt*) ei ole vielä mainintaa katujen puhtaanapidosta. (Peter Carelli, *The Medieval Infrastructure of Lund: Old Rural Traditions and a New Urban Concept*. Teoksessa Manfred Gläser (toim.),

Die Infrastruktur. Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum IV. Verlag Schmidt-Römhild 2004, 457. Mutta esim. Pohjois-Saksan Schlesvigissä määrättiin jo vuonna 1200 sakkoja sille, joka ei huolehtinut talonsa edustalla olleen puukatteen puhtaanapidosta. (Beronius Jörpeland & Bäck 2001, 327.) Ks. myös Anders Andrén, I städernas undre värld. Teoksessa Anders Andrén et al. (toim.), *Medeltiden och arkeologin. Festskrift till Erik Cint-hio*. Lund studies in medieval archaeology I 1986, 264.

48. Beronius Jörpeland & Bäck 2001, 329; Dolly Jørgensen, Managing Street and Gutters in Late Medieval England and Scandinavia. *Technology and Culture*, July 2008, Vol 49, 563; Gun Westholm, Två städer. Sanitär infrastruktur i Visby och Tallinn under medeltid. Teoksessa Anders Andrén, Lars Ersgård & Jes Wienberg (toim.). *Från Stad till Land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*. Red. Almqvist & Wiksell International 2001, 253–262.

49. Seppänen 2012, 863–884.

50. Seppänen 2012, 882–884.

51. Vuonna 1597 piispa Ericus Erici (Sorolainen) oli määrännyt Kirkkokorttelin Pyhän Lauritsan kadun kunnostettavaksi ja tehtävään palkattiin ”kadunkiekkijä” ja kaksi apulaista, jotka suorittivat tehtävän parissa viikossa. Nikula 1987, 89–90.

ne, jotka eivät olleet päälystäneet katujaan anettuun ajankohtaan mennessä.⁵²

Ruotsista on kuitenkin säilynyt todisteita siitä, että kaupunkien katuja on ryhdytty päälystämään jo ennen tämän lain voimaan tuloa 1200-luvulla ja 1300-luvun alkupuolella.⁵³ Jätehuoltoon ja hygienian edistämiseen liittyvien toimien taustalla eivät välttämättä ole olleet ensisijaisesti lait, vaan niihin on vaikuttanut kaupunkilaisten asennemuutos, joka on liittynyt pyrkimyksiin parantaa kaupunkikuvaa kokonaisvaltaisesti. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että kaupungin jätehuoltoon liittyvät rakenteet, katu- ja pihapäälysteet sekä kivirakennusten ilmestyminen kaupunkikuvaan ajoittuvat jokseenkin samaan aikaan.⁵⁴

Turun viime vuosien arkeologiset kaivaukset muuttavat käsitystä siitä, että kaupungin katu- ja ylläpitoon ja päälystämiseen – erityisesti niiden kiveämiseen – olisi alettu kiinnittää yleisemmin huomiota vasta 1640-luvun jälkeen.⁵⁵ Havaintojen perusteella maapäälysteisiä katuja on siivottu ja niiden pintoja on tarvittaessa uusittu jo 1300-luvulla.⁵⁶ Ensimmäiset puupäälysteiset

kadut rakennettiin Turkuun nykyisten todisteiden perusteella 1300-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, jolloin kaupungin väkiluku kasvoi merkittävästi ja uusia alueita otettiin asutuksen piiriin. Ensimmäisiä katuja on ryhdytty kiveämään 1430-luvun alkupuolella eli huomattavasti aiemmin kuin on oletettu. Katujen päälystämisen vaikuttaa yleistävän 1500-luvulla ja 1600-luvulle tultaessa, mutta mahdollisesti osa kaupungin keskiajalla rakennetuista kaduista on pysynyt maapäälysteisinä uudelle ajalle asti, ja osa tällöinkin perustetuista kaduista on voitu tehdä ensivaiheessaan ilman puu- tai kivikatetta.⁵⁷

Yleensä katujen päälystäminen ja kunnostaminen on ollut kiinteästi yhteydessä myös kaupungin torien päälystämiseen ja huoltoon. Esimerkiksi Tukholmassa suurtori kivettiin jo 1200-luvun alussa ja Visbyssä savipäälysteiset torit päälystettiin kivillä 1300-luvun kuluessa.⁵⁸ Turussa torien päälystämistä on päästy parhaiten tarkastelemaan Varhainen Turku -hankkeen kaivauksissa vuosina 2005–2006. Tuolloin tuomiokirkon ja nykyisen Akatemiantalon väliseltä alueelta paljastui keskiajalla rakennetun Koulu-

52. Åke Holmbäck & Elias Wessén, *Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessén*. Rätthistoriskt bibliotek, sjunde bandet. Skrifter utgivna av institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin 1966, 89.

53. Ruotsin katujen varhaisista päälysteistä ks. esim. Johan Anund, *Interaction, Convention and Regulation. Infrastructures in Medieval Uppsala*. Teoksessa Manfred Gläser (toim.), *Die Infrastruktur. Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum IV*. Herausgegeben von Verlag Schmidt-Römhild 2004, 441; Anders Reisnert, *Infrastructure in Malmö during the medieval period and early renaissance*. Teoksessa Manfred Gläser (toim.) 2004, 465; Kerstin Söderlund, *Stockholm's infrastructure*. Teoksessa Manfred Gläser (toim.) 2004, 482; Gun Westholm, *Sanitary infrastructure in Mediaeval Visby – Waste Disposal and Town Planning*. Teoksessa Manfred Gläser (toim.) 2004, 501.

54. Seppänen 2012, 863–884; 927–938; 944–952.

55. Aiemmista käsityksistä ks. esim. Heljä Brusila, *Hie-man lisävaloa Hauenkuonon torin alueeseen*. Teoksessa Kristiina Korkeakoski-Väisänen et al. (toim.), *Baskerilinja*.

Unto Salo 60 vuotta. Turun yliopistosäätiö 1988, 142; Oscar Nikula, *Turun kaupungin historia 1721–1809*. Ensimmäinen nide. Turku 1970, 102–105; Raimo Ranta, *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Ensimmäinen nide. Turku, 1975, 56–60.

56. Seppänen 2012, 934.

57. Esimerkiksi nykyisen Turun Kauppatorin alueelta on löytynyt 1600-luvun puolivälissä tehty Aninkaisten välikatu, joka kaivaustulosten perusteella on ollut ensivaiheessaan maapäälysteinen. Jukka Sipilä, *Turku, Kauppatori. Koekaivaus 18.8.–27.8.2004. Kaivausraportti*. Turun museokeskuksen arkisto 2004, 12–15. Katukiveyksistä ks. myös Elina Saloranta & työryhmä, *Turku I/1/6, Piispankatu 19/Gezeliuksenkatu 2 (Tryckerihuset)*. *Kaupunkiarkeologiset tutkimukset 2006. Kaivauskertomus*. Turun museokeskuksen arkisto 2007; Elina Saloranta, Jukka Sipilä & työryhmä, *Turku II. Itäinen Rantakatu, Aurajoen itäinen rantalaituri välillä Katedraalikoulu–Nunnankatu*. *Kaupunkiarkeologiset tutkimukset 2008*. Turun museokeskuksen arkisto 2009.

58. Söderlund 2004, 483; Hugo Yrwing, *Visby – Hansestad på Gotland*. Gidlunds 1986, 320.

torin eriaikaisia pintoja. Alueen vanhin, hiekasta ja puuroskasta muodostunut toripinta on ajoitettu 1400-luvun puoliväliin. Jo torin perustamisvaiheessa sen reunaan tehtiin hirsillä rajattu kivipäälysteinen katu, jonka leveys oli noin 2,5 metriä. Mahdollisesti 1400-luvun jälkipuolella tämä kivikatu korvattiin puolta kapeammalla tiilisellä käytävällä, joka reunustettiin molemmin puolin pyöröhirsillä. Koulutori on kivetty kokonaisuudessaan todennäköisesti ensimmäisen kerran 1500-luvulla.⁵⁹ Tätä tietoa vasten on hämmästyttävää, että Turun keskeinen, kaupallisesti, hallinnollisesti, seremoniallisesti ja symbolisesti merkittävä Suurtori olisi kivetty ensimmäisen kerran vasta vuonna 1737, kuten asia on aiemmin esitetty.⁶⁰ Uutta tietoa Suurtorin ja sen pintojen vanhemmasta historiasta ei ole luvassa ilman alueella tehtäviä arkeologisia tutkimuksia.

Monitieteisyys ja avoin lähestymistapa avaavat uusia ikkunoita tuleviin tutkimuksiin

Arkeologisen aineiston avulla voidaan saada monenlaista tietoa eri aikoina eläneiden ihmisten elämästä ja ympäristöstä. Kun tarkastelussa on keskiajan kaupunki, voidaan tehdä johtopäätöksiä sen muodostumisesta, muuttumisesta ja rakenteesta. Aineiston perusteella voidaan tutkia myös ihmisten elinympäristöä, asumisololoja, ammatteja, toimintoja, sosiaalista asemaa, varallisuutta, kontakteja ja elämänpiiriä sekä kulutustottumuksia. Arkeologinen tutkimusaineisto edustaa eri tavoin materiaalista kulttuuria, joka ympäröi ja määrittä ihmisiä yhteisössään.

Monipuolisesti dokumentoitu kaivausaineisto, runsas esineistö ja näytteet tarjoavat monenlaisia tutkimusmahdollisuuksia, joita Turussa ei viime vuosien vireästä tutkimuksesta huolimatta ole täysin hyödynnetty. Arkeologisissa kaivauksissa esille saatua aineistoa on tarkasteltu monissa opinnäytteissä ja artikkeleissa. Tutkimusten kohteena ovat useimmiten olleet erilaiset esinetyypit tai -ryhmät, kuten kaakelit, nahkakengät, puukontupet, tekstiilit, lelut, lusikat ja

luut, mutta museoiden varastoissa on vielä paljon aineistoa – myös edellä mainituista ryhmistä – joka odottaa analysointia. Perustutkimukset ovat tärkeitä aineiston esilletuomiseksi, mutta tarvitsemme myös kokonaisvaltaisempia tutkimuksia, joissa yhdistetään eri näkökulmia, lähteaineistoja ja tutkimusmenetelmiä.

Esimerkiksi keskiaikaisen kaupankäynnin, kulutuksen ja kontaktien tutkimus tarjoaa yhteistyömahdollisuuksia arkeologeille, biologeille, historioitsijoille, taloustieteilijöille ja vaikkapa dendroarkeologeille, mikäli tutkittavana ovat puumateriaaliin liittyvä kauppa ja kontaktit. Myös elinkeinojen harjoittamisen tutkimuksessa tarvitaan niin arkeologien, historioitsijoiden, biologien kuin geologien asiantuntemusta ja aineistoanalyysijä. Osteologista asiantuntemusta tarvitaan, kun luiden perusteella halutaan tarkastella esimerkiksi ihmisten ulkonäköä, elintasoja, ravitsemusta ja sairauksia. Keskiaikaisesta ruokajuomataloudesta saadaan tietoja sekä esine löytöjen että eläin- ja kasvijäännösten avulla.

Arkeologinen aineisto mahdollistaa monipuolisen yhteistyön eri alojen asiantuntijoiden kanssa. Aineisto on tutkimuksen edellytys, mutta se ei riitä uudenlaisen tiedon tuottamiseen. Lisäksi tarvitaan avoimuutta nähdä omien tieteenalojen rajojen yli sekä innostuneita ja motivoituneita tekijöitä, resursseja, visioita ja rohkeutta tarttua suuriinkin haasteisiin. Erilaiset yhteistyömahdollisuudet on hyvä tiedostaa jo ennen arkeologisia kaivauksia, jotta aineistoa ja näytteitä voidaan ottaa kenttätyövaiheessa, ja tarvittava dokumentaatio tehdä tavalla, joka parhaiten palvelee monipuolista yhteistyötä.

Monipuoliset ja runsaat aineistot, eri tutkimusmenetelmät ja eri alojen asiantuntijoiden yhteistyö – tai uudenlainen lähestymistapa olemassa oleviin aineistoihin ja avoin asenne – voivat saattaa uuden tiedon lähteille ja antaa toi-

59. Ainasoja et al. 2007; Saloranta 2007a, 27, 29–30.

60. Esim. Brusila 1988, 142. Suurtorin merkityksestä keskiaikaisessa kaupungissa ks. esim. Wahlöö 1998, 133–134.

senlaisen käsityksen ajanjaksoista, jotka vanhempi historiantutkimus on sinetöinyt. Kuten keskiajan historiantutkimukseen erikoistunut, edesmennyt kulttuurihistorian professori Veikko Litzen totesi jo ennen Turun runsaasti uutta arkeologista aineistoa antaneita kaivauksia: ”Keskiajan historia pitäisi kirjoittaa uudelleen antamalla ratkaisevasti suurempi paino ei-kirjallisille lähteille. Toisaalta keskiajan historia voitaisiin kirjoittaa uudelleen tarvitsematta yhtäkään uutta lähdettä.”⁶¹ Turun keskiaikaa tutkineena tähän on helppo yhtyä. Kokemukseni perusteella voin kuitenkin sanoa, että vivahteikkaampi kuva keskiajasta saadaan käyttämällä tutkimuksessa myös uusia arkeologisia ja luonnontieteellisiä aineistoja.

Abstract: From remains to leads and research results. How do archaeological source materials alter our conception of medieval Turku?

Liisa Seppänen bases her article on the statement of professor of cultural history Veikko Litzen, an expert on medieval history: “Medieval history should be rewritten with a decisive emphasis on unwritten

sources. On the other hand, medieval history could be rewritten without a single new source.” In her article, Seppänen examines the foundation of the city of Turku, the milestones of its formation and growth, the buildings and city image and the adoption of innovations, based on archaeological and written sources. Archaeological materials help connect events with certain points in time, allowing the events to be examined in a new historical context. City image, an aspect largely neglected in written sources, receives a tangible appearance in archaeological materials as excavations reveal the changes that have taken place in buildings, streets and the cityscape with time. Seppänen not only presents new information on medieval Turku revealed by archaeological materials, but also opens up the path for cross-scientific cooperation firmly based on archaeological materials.

61. Veikko Litzen, Keskiajan ymmärtämisestä. Teoksessa Totti Tuhkanen, Elisa Pispala & Keijo Virtanen (toim.), *Keskusteluja professorin kanssa. Veikko Litzen 60 vuotta 1.12.1993*. Turun yliopisto, Historian laitoksen julkaisuja n:o 28 (1993), 102. – *Nyt julkaistu Liisa Seppäsen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*